

Book Reviews

Jozefien De Bock, *Parallel Lives Revisited. Mediterranean Guest Workers and their Families at Work and in the Neighbourhood, 1960-1980*. (Oxford: Berghahn Books, 2018). 220 p. ISBN 9781785337789.

DOI: 10.18352/tseg.1056

Dit boek over de vestiging van mediterrane migranten in Gent past in een lange traditie van historische studies die de stad als uitgangspunt nemen bij de bestudering van het vestigings- en integratieproces van nieuwkomers. In *Parallel Lives Revisited* staat niet één etnische groep centraal – zoals vaak het geval is in migratiestudies – maar bestaat de onderzoeksgroep uit zes migrantengroepen afkomstig van het Middellandse Zeegebied. Deze multi-etnische methodologische aanpak maakt het mogelijk om verschillen binnen en tussen migrantengroepen te traceren en veranderingen door de tijd heen te identificeren. Wat deze migrantengroepen in ieder geval gemeen hebben is hun aankomst en vestiging in Gent, een middelgrote stad waar migranten betrekkelijk gemakkelijk werk en huisvesting konden vinden. Net als andere middelgrote steden in Noordwest Europa werd Gent in de periode 1960-1980 geconfronteerd met grootschalige migratie uit landen uit beide zijden van de Middellandse Zee. De nadruk op een specifieke lokale context geeft inzicht in de alledaagse ervaringen van nieuwkomers binnen een veranderde gelegenheidsstructuur. Dit mag dan een boek zijn over Gent, de belangrijkste bevindingen zijn toepasbaar op soortgelijke steden elders in Europa.

Deze studie heeft een logische opbouw en geeft antwoord op vragen die eerder door andere migratie- en integratieonderzoekers zijn gesteld: Waar werken en leven migranten? Wat voor werk doen ze? Hoe zien hun huizen en buurten eruit? Welke interetnische sociale contacten onderhouden migranten? Welke mogelijkheden hebben ze om deze contacten te onderhouden? En welke banden en relaties komen voort uit deze sociale contacten? De Bock kijkt dus niet alleen naar de positie van migranten op de arbeids- en woningmarkt vanuit een historisch perspectief, maar besteedt tegelijkertijd aandacht aan de sociale contacten die deze

migranten gedurende deze periode onderhouden op hun werk en in hun buurt. Deze combinatie van perspectieven is een waardevolle bijdrage aan de bestaande literatuur over vestigingsprocessen van migranten in naoorlogs Europa. De historische benadering die het boek hanteert toont het belang aan van een langetermijnperspectief. Om de huidige positie van migranten en hun families te begrijpen moeten we kijken naar de eerste jaren van hun komst en vestiging.

In *Parallel Lives Revisited* staat de sociale integratie van migranten en hun families in Gent centraal. De Bock kijkt naar twee terreinen van sociale integratie: de woning- en arbeidsmarkt. Zowel werk en huisvesting zijn belangrijke thema's in het publieke en politieke debat waar het dikwijls gaat over segregatie en 'parallele samenlevingen'. Een sterke concentratie van niet-westerse migranten en hun nakomelingen in buurten en scholen wordt geïdentificeerd door politici en publicisten omdat verondersteld wordt dat het segregatie in de hand werkt en uiteindelijk leidt tot 'parallele samenlevingen'. De Bock rekent af met de dominante opvatting dat etnische minderheden bewust ervoor kiezen om bij elkaar te wonen en zich zo isoleren van de ontvangende samenleving.

Uit *Parallel Lives Revisited* rijst een genuanceerder beeld op van de sociale en etnische segregatie in West-Europese steden. De bestaande segregatie die zijn wortels heeft in de jaren 1970 en 1980 is niet primair etnisch van aard, maar is het resultaat van specifieke sociaaleconomische ontwikkelingen. De marginalisering van etnische minderheden als gevolg van de economische recessie van de jaren 1970 heeft geleid tot toenemende concentraties van voormalige gastarbeiders en hun gezinnen in goedkope en vervallen buurten, en een afname van interetnische sociale contacten van met name eerste generatie migranten. Hoewel migranten wel degelijk hechten aan sociale contacten binnen hun eigen etnische groep en vaak ook afhankelijk zijn van familienetwerken voor het vinden van werk en huisvesting, zeker in de eerste jaren van hun vestiging, laat De Bock zien dat sociaaleconomische factoren even belangrijk zijn om de sociale integratie van migranten en hun nakomelingen te begrijpen.

Zo laat het boek zien dat interetnische contacten op de werkvloer van meet af aan aanwezig waren. Dat had vooral te maken met het feit dat bedrijven zowel Belgen als migranten in dienst namen. Vanzelfsprekend ontstonden contacten tussen de collega's. Aan die sociale contacten kwam een einde toen de migranten als gevolg van de economische crisis in 1974 massaal werkloos werden. Werkloosheid en niet-ethnische segregatie was dus de belangrijkste reden voor de afgenomen mogelijkheden om interetnische contacten te onderhouden in deze periode. Hetzelfde geldt voor de woningmarkt. Buren met verschillende etnische achtergronden leefden naast en samen met elkaar. Een witte vlucht naar de buitenwijken zorgde voor toenemende etnische concentraties in sommige buurten.

De uitgebreide interviewfragmenten in de empirische hoofdstukken bieden een gedetailleerd inkijkje in de persoonlijke verhalen en werk- en woonervarin-

gen van de verschillende migranten die neerstreken in Gent in de periode tussen 1960 en 1980. Ze zijn een belangrijke aanvulling op de geïstitutionaliseerde migratie- en vestigingsgeschiedenis van Gent. In de conclusie blikt De Bock terug op deze geschiedenis en geeft ook inzicht in de integratiepositie van de kinderen en kleinkinderen van de voormalige gastarbeiders. Hoewel de intergenerationele ontwikkelingen relevant zijn om de sociale integratie over een langere periode te begrijpen, komen ze in de conclusie minder goed tot hun recht. Omdat het boek kijkt naar de vestigingspatronen van verschillende migrantengroepen, was het beter geweest als de ervaringen van hun nakomelingen in een apart hoofdstuk aan bod waren gekomen, waarbij ook hun onderwijsloopbaan – naast werk en huisvesting immers een belangrijk integratieterrein – in beschouwing werd genomen.

Nadia Bouras, Universiteit Leiden

Harry Lintsen en Jan Korsten, *De veerkracht van de Brabantse economie. De Kamers van Koophandel en de kracht van netwerken (1840-2015)*. (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2017). 180 p. ISBN 9789087046644.

DOI: 10.18352/tseg.1042

Deze uitgave van de Stichting Zuidelijk Historisch Contact in Tilburg heeft een tweeledig doel. Het boek wil in de eerste plaats een antwoord geven op de economisch-historisch belangwekkende kwestie van het herstel van de Brabantse economie na de ernstige terugval in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw. Dit herstel is in de economische geschiedschrijving bekend geworden als 'het wonder van Brabant'. In de tweede plaats is het een gedenkboek bij de bepaald niet onomstreden opheffing van de regionale kamers van koophandel als autonome instituties in 2014. Wat de twee thema's uiteraard bij elkaar houdt is het antwoord op de vraag welke rol die regionale Kamer van Koophandel (KvK) heeft gespeeld in dat wonder. Het duurt wel even voor de auteurs ter zaken komen wat betreft hun vraagstelling, maar omdat het herstel van de Brabantse economie draait om de neergang en weer opleving van een regio die na het midden van de negentiende eeuw sterk industrialiseerde, is het schetsen van de lange voorgeschiedenis van dat industrialisatieproces wel gerechtvaardigd.

De nadruk ligt natuurlijk op de enorme economische spurt van Brabant na de Tweede Wereldoorlog. Mijns inziens is het voornaamste belang van deze studie dat de auteurs de nadruk leggen op de institutionele ontwikkelingen. Om de Brabantse economie van de grond te tillen, zowel in de negentiende eeuw als na de recessie van de jaren zeventig, was het niet voldoende ondernemingen de ruimte te geven.